

เรื่อง บวบขม

รายละเอียด

บวบขม ชื่อวิทยาศาสตร์ *Trichosanthes cucumerina* L. จัดอยู่ในวงศ์แตง (CUCURBITACEAE)

สมุนไพรบวบขม มีชื่อท้องถิ่นอื่นๆ ว่า มะนอยจำ (ภาคเหนือ), นมพิจิตร (ภาคกลาง), เล่ยเซ (เมียน) เป็นต้น

ลักษณะของบวบขม

ต้นบวบขม จัดเป็นไม้ล้มลุกเลื้อยพันหรือทอดเลื้อยไปตามพื้นดิน มีขนาดยาวประมาณ 2-5 เมตร มีมือเกาะ

จับต้นไม้อื่น ตลอดจนเถา กิ่งก้าน และใบมีขนขึ้นประปราย ขึ้นเองตามริมน้ำ ตามที่รกร้างทั่วไป ไม่นิยมปลูกไว้เพื่อกินผลเป็นอาหาร เนื่องจากเนื้อในผลมีรสขม ส่วนใหญ่แล้วจะปลูกตามสวนสมุนไพรเพื่อใช้เป็นยาเท่านั้น

ใบบวบขม ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ ลักษณะของใบเป็นรูปห่าเหลี่ยม หรือรูปโล่แกมรูปไตถึงรูปไข่ กว้าง ปลายใบแหลมหรือกลม โคนใบเว้าเข้าหากกลางใบหรือเป็นรูปหัวใจ ส่วนขอบใบจักเป็นซี่ฟันและมีรอยเว้าลึก ทำให้เป็น 5 แฉก แผ่นใบมีขนาดกว้างประมาณ 8-12 เซนติเมตร และยาวประมาณ 7-10 เซนติเมตร ผิวใบสาก มีขนทั้งสองด้าน แต่ขนด้านล่างจะยาวกว่าด้านบน เส้นใบเป็นร่องลึกเห็นได้ชัด เส้นใบออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ 5 เส้น ก้านใบเล็กและมีขน ยาวประมาณ 2-7 เซนติเมตร

ดอกบวบขม ดอกเป็นแบบแยกเพศ อยู่คนละต้น ดอกเพศผู้จะออกเป็นช่อยาวประมาณ 6-16 เซนติเมตร ก้านดอกเล็กคล้ายเส้นด้ายและมีขนเล็กน้อย กลีบรองกลีบดอกโคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกออกเป็น 5 กลีบ ยาวประมาณ 1.5-1.6 เซนติเมตร กลีบยาว 1.5 มิลลิเมตร กลีบดอกมี 5 กลีบ ลักษณะเป็นรูปไข่แกมสามเหลี่ยมยาวประมาณ 7 มิลลิเมตร มีเส้น 3 เส้น กลีบอยู่ชิดกัน มีเกสรเพศผู้ 3 อัน เป็นรูปทรงกระบอก มีขนาดกว้างประมาณ 1.5 มิลลิเมตร และยาวประมาณ 3 มิลลิเมตร ส่วนดอกเพศเมียจะออกเป็นดอกเดี่ยว สีเหลือง โดยจะออกตามซอกใบ ก้านดอกยาวประมาณ 3-12 มิลลิเมตร กลีบรองกลีบดอกและกลีบดอกมีลักษณะเหมือนกัน ดอกเพศผู้รังไข่เป็นรูปยาวรีและมีขนยาวนุ่ม ท่อรังไข่เล็กเหมือนเส้นด้าย ยาวประมาณ 1.6-1.8 เซนติเมตร^{[1],[3],[4]}

ผลบวบขม ลักษณะของผลเป็นรูปกลมรีหรือรูปไข่ หัวท้ายแหลม ผลกว้างประมาณ 4-6 เซนติเมตร และยาวประมาณ 8-12 เซนติเมตร ผิวผลเป็นสีเขียวมีตุ่มเล็ก ๆ ขรุขระเล็กน้อย มีจุดประสีขาวทั่วผล ลายสีเขียวเข้มตามความยาวของผล ผลมีก้นอเล็กน้อย มีรสขม ภายในมีเมล็ดอ่อนสีขาวจำนวนมากอัดแน่นกันเป็นแถว เมื่อแก่เป็นสีดำรูปหยดน้ำ แบน มีขนาดกว้างประมาณ 0.4-0.5 เซนติเมตร และยาวประมาณ 0.8 เซนติเมตร

สรรพคุณของบวบขม

1. ตำรายาพื้นบ้านล้านนาจะใช้ เถา ผล หรือทั้งต้นบวบขม เข้าตำรับยาหอมแก้ลม บำรุงหัวใจ (เถา, ผล, ทั้งต้น)
2. น้ำต้มจากเถาหรือต้นมีสรรพคุณเป็นยาบำรุงร่างกาย บำรุงหัวใจ (เถา)
3. เถานำมาต้มกับน้ำกินเป็นยาลดไข้ หรือจะใช้ใบหรือรากนำมาต้มกับน้ำกินก็ได้ ส่วนเมล็ดสรรพคุณเป็นยาแก้ไข้ (เถา, ราก, ใบ, เมล็ด)
4. ผลมีรสขมมาก มีสรรพคุณเป็นยาแก้ร้อนในกระหายน้ำ ส่วนเถาและเมล็ดก็มีสรรพคุณเป็นยาแก้ร้อนในกระหายน้ำเช่นกัน (เถา, ผล, เมล็ด)
5. เถามีรสขม นำมาคั้นเอาน้ำกินจะทำให้อาเจียน ส่วนราก ผล และเมล็ด ก็มีสรรพคุณช่วยทำให้อาเจียนเช่นกัน (เถา, ราก, ผล, เมล็ด)
6. ช่วยขับเสมหะ (เมล็ด)

7. รากนำมาต้มกินเป็นยาแก้อาการปวดศีรษะ (ราก)
8. ผลแห้งมีสรรพคุณเป็นยาแก้ริดสีดวงจมูก ด้วยการใช้รังหรือโยบวบขมแบบแห้ง นำมาหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ หรือหั่นให้เป็นฝอยผสมกับเส้นยาสูบเล็กน้อยวนเป็นบุหรี่สูบฆ่าเชื้อริดสีดวงจมูกทั้งที่เพิ่งเป็นใหม่ ๆ และเป็นมากขนาดหายใจออกมามีกลิ่นเหม็น (ผล)
9. น้ำต้มจากรากมีสรรพคุณเป็นยาแก้หลอดลมอักเสบ (ราก)
10. เมล็ดมีสรรพคุณเป็นยาแก้หืด (เมล็ด)
11. ผลแห้งนำมาต้มกับน้ำตาลเป็นยาช่วยย่อย (ผล)
12. ใบมีรสขมเย็น นำมาต้มกับน้ำกินเป็นยาระบาย แต่ถ้าใช้มากจะทำให้อาเจียน ส่วนน้ำต้มจากราก เถา ผลและยอดอ่อนก็มีสรรพคุณเป็นยาระบายเช่นกัน (ราก, เถา, ใบ, ผลและยอดอ่อน)
13. ราก ผล และเมล็ด ใช้เป็นยาถ่ายอย่างแรง น้ำต้มจากรากในขนาด 60 มิลลิลิตร จะเป็นยาถ่ายอย่างแรงและรบกวนทางเดินอาหารมาก (ราก, ผล, เมล็ด)
14. ใช้เป็นยาขับพยาธิ (ราก, ผล, เมล็ด)
15. เมล็ดมีรสขมเย็น มีสรรพคุณเป็นยาขับประจำเดือนของสตรี และใช้ได้ดีกับคนไข้ธาตุพิการ (เมล็ด)
16. เถาใช้ต้มกับน้ำกินเป็นยาแก้หนองให้ตก (เถา)
17. ผลใช้เป็นยาแก้ท่อน้ำดีอุดตัน (ผล)
18. เถาใช้ร่วมกับต้นผักชี น้ำผึ้ง และต้น Gentian กินเป็นยาแก้อาการอักเสบต่าง ๆ ฟอกเลือด ขับประจำเดือน และใช้กับคนไข้ท่อน้ำดีอักเสบ (เถา)
19. ตำรายาไทยจะใช้ผลสดเป็นยาพอกศีรษะ แก้ก้น แก้วรังแค และฆ่าเหา โดยนำมาขยี้พอกศีรษะเส้นผมหลังสระผม หมักทิ้งไว้ประมาณ 5-10 นาที แล้วค่อยล้างน้ำออก โดยให้พอกทุกครั้งหลังสระผม จะช่วยขจัดรังแคแก้อาการคันศีรษะได้ดีมาก (ผล)

ข้อมูลทางเภสัชวิทยาของบวบขม

1. ผลมีรสขมเพราะมีสารชื่อ "คิวเคอร์บิตาซิน" ในปริมาณมาก โดยคิวเคอร์บิตาซินเป็นสารขมที่เป็นลักษณะเฉพาะของพืชวงศ์นี้ เป็นสารกลุ่มไทรเทอร์ปีนที่มีออกซิเจนจำนวนมาก คิวเคอร์บิตาซินหลักในบวบขมจะเป็นคิวเคอร์บิตาซิน บี ซึ่งมีฤทธิ์แรงในการยับยั้งเซลล์มะเร็งช่องปากและจมูก (KB cell) เซลล์มะเร็งเต้านมชนิด ER positive และ ER negative
2. สารสกัดทั้งต้นและผลด้วยแอลกอฮอล์ มีฤทธิ์ต้านการเจริญของเชื้อแบคทีเรียหลายชนิด
3. น้ำคั้นและสารสกัดจากผลบวบขมด้วยอีเทอร์ มีความเป็นพิษต่อเซลล์มะเร็งหลายชนิดในหลอดทดลอง

ประโยชน์ของบวบขม

1. ผลใช้ประกอบอาหาร เช่น ใช้ใส่ในแกง
2. เส้นใยใช้แทนฟองน้ำสำหรับล้างจาน

คำสำคัญ : บวบขม

ที่มา : <https://medthai.com/>

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2020-06-02

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=1642&code_db=610010&code_type=01

The Office Of Academic Resource Information And Technology